

DOBJE PRI PLANINI OK. 1840—1850

Poskus topografskega prikaza po gradivu „Göthove serije“

Dobje pri Planini je v „Göthovi seriji“¹ med kraji, ki niso najbolj dokumentirani. Sch. 8, H. 176 vsebuje samo dve listini. Avtor obeh je župnik Andrej L u k a n c. Razbor podatkov pa pokaže, da nudi tudi borna dokumentacija kar zanimivo topografsko podobo kakega kraja na Slovenskem Štajerskem v četrtem desetletju prejšnjega stoletja. Dobje leži ob cesti, ki veže Šentjur s Planino pri Sevnici (10 km od Šentjurja, nato levo 1 km v hrib), torej v osrčju t.i.m. „Kozjanskega“.

Župnik Lukanc na Göthovo vprašalnico, razposlano župnijskim uradom 1843, ni odgovoril po točkah, ampak z opisom:

(I =) N o t i z e n über die Pfarr Dobje, datirano: Dobje am 12ten May 843, podpis: And. Lukanz. Pfr. (ena pisarniška pola v. 8°).

Na vprašalnico Zgodovinskega društva iz Gradca 1845 se je odzval z odgovori na vseh 49 vprašanj:

(II =) E r ö r t e r u n g der Fragen der löbl. Direktion des historischen Vereines für Steiermark für die Pfarre Maria-Dobie, datirano: Pfarre Maria Dobje am 24ten Februar 1846, podpis: And. Lukanz Pfarrer. (Sešitek 2 pisarniških pol v. 8°, pag. 1—6, z adligatom: prepis listine o ustanovi Blaža Uršiča, izdane od lavantinskega knezoškofa Vincenca Jožefa z dne 2. feb. 1800).

Dobje je s Šentvidom in Kalobjem spadalo pod dominij in okraj Planina (Montpreis). Odgovore dominija, okraja in davčnih občin (tudi dobovske) hrani „Göthova serija“ pod „Montpreis“ v Sch. 24, H. 736 in jih tu ne upoštevam. Saj že obe listini, I in II, povesta kar dosti zanimivega, celo presenetljivega.

D o b j e pri Planini (1843, 1846)

(Naslove tematskih odstavkov sem izbral po lastni uvidevnosti)

Krajevno ime. — Ime Dobje izhaja iz imena dob (hrast, quercus), ker je bil grič, kjer zdaj stoji cerkev, svojčas porasel s hrastovim gozdom (I).²

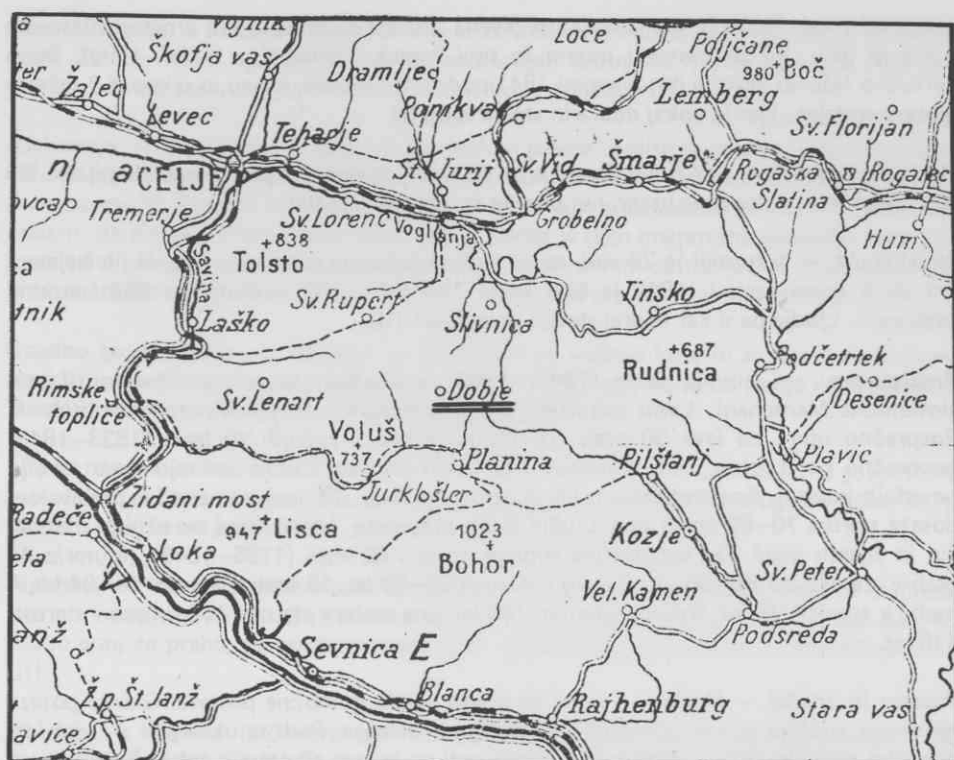
Krajevna zgodovina. — Rimljani verjetno za ta kraj niso vedeli in je bila tod še dolgo najhujša divjina.³ Šele v poznejših stoletjih so menihi iz jurkloštrske kartuzije začeli ta kraj nekoliko kultivirati (II). V 16. stoletju je stala na griču sredi hrastovega gozda kapela z oltarno podobo sv. Barbare.⁴ Kapela je ohranjena kot stranska kapela sedanje župnijske cerkve. Le-to so konec 16. in v začetku 17. stoletja sezidali domačini kot podružnično cerkev, ki je spadala k materni cerkvi Sv. Vida pri Planini, in jo posvetili Škapulirski Materi božji. Verniki so izprosili pri goriškem ordinariatu, da je bilo opravilo enkrat mesečno v njihovi cerkvi, ker so imeli bolj oddaljeni prebivalci do Šentvida do 4 ure

1. Gl. moj prispevek v tem zvezku („Slovensko narodopisno gradivo v zamejskih zbirkah“) str. 37-55.

2. Župnik Lukanc se je uspešno poskušal tudi v etimologiji!

3. Izročilo o težko dostopni pokrajini, kamor so se zatekali staroselci ob koncu antike, zveni tudi iz Lukančevega poročila (pri tem opozarjam na *Rifnik*: L. Bolta, Starokrščanski baziliki v poznoantični naselbini na Rifniku. „Celjski zbornik“ 1973—74, 309—324; na *Prapretno* pri Planini: Sl. Ciglenečki, Kasnoantično utrjeno naselje Gradec pri Prapretnem. „Arheol. vestnik“ 26, 1975, 259—267; na *Ajdov gradec* pri Vranju/Sevnici: P. Petru — Th. Ulbert, Vranje pri Sevnici. Ljubljana 1975. Katalogi in monografije 12). — Pred vojsko so vse, kar je danes „Kozjansko“, napol v šali napol zasmehljivo imenovali „Urwald“ (Pragozd). Prometne zveze so še danes pomanjkljive!

4. Restavrirani kip. sv. Barbare je lepa baročna umetnina.

hoda. Z ustanovo šentviškega župnika Blaža Uršiča⁵ je bila dobovska podružnična cerkev 1785 povzdignjena v župnijsko cerkev (I).

Krajevna povedka. — V Parjem dolu je najti na dveh krajih stare ruševine, kjer je mogoče izkopati različne obdelane kamne in opeko posebne vrste.⁶ Pravijo, da je bil tod grad in večja vas ali trg, da pa so (zemeljski) plazovi vse skupaj zasuli. Stari ljudje pomnijo pripovedovanje staršev, da je bilo dolgo časa videti zvezdo vrhu zasutega (ali pogreznjenega) cerkvenega zvonika, vendar si nihče ni upal blizu, ker so bila tla zelo močvirna. Lega kraja priča, da se je svet tu res pogreznil ali pa ga je zasul plaz. Grad naj bi se bil imenoval Schwarzenstein. Domačini imenujejo kraj, kjer je baje stal grad, Turniša, kar naj bi pomenilo stavbo z več stolpi. Grad je bil verjetno last gospodov z Rifnika ali grofov Modruških, ki so imeli svojo posest v sosednji župniji (II).

Božja pot. — Še tedaj, ko je bila v Dobjem samo podružnična cerkev, je bila v kraju pomembna božja pot in sedež škapulirske bratovščine. Vsako leto je bil sredi julija

5. Prim. adligat k naši listini II.

6. Parji dol še ni raziskan in skriva morda kaj več, kakor pove skromno izročilo v Lukančevem odgovoru, je pa že nekaj časa v evidenci naših arheologov (informacija asist. L. Cigleneč-kega iz Arheološkega inštituta SAZU).

tridnevni shod. Temu je rabila velika cerkvena hiša z 2 kletema in več prostori v lesenem gornjem delu. Tu je stanoval potem še prvi župnik Tomaž Kus (1786–1790). Staro cerkveno hišo so zavaljo dotrajanosti 1841 podrli. Na njenem mestu so izkopali 7 sežnjev globok vodnjak, kjer je dokaj dobra in stalna voda (I).

Krajevna posebnost. — V kraju Repuš je bil do 1834 studenec, kjer je mrgolelo pijavk. Ob suši istega leta je studenec usahnil in pijavke so vse poginile (II).

Naseljenost. — V župniji je 26 vasi, so pa tudi posamezne raztresene hiše, ki jih štejejo k eni ali k drugi vasi. L. 1846 je bilo vsega 144 hiš s 703 moškimi in 688 ženskimi prebivalci. Ljudje pa si kar naprej stavijo nove hiše⁷ (II).

Prebivalstvo. — Župnija šteje (1843) 1389 prebivalcev, ki so vsi Slovenci (lauter slovenische Menschen). Letni prirastek je v povprečju 46, od teh 6 nezakonskih otrok. Povprečno umre na leto 30 oseb (I). Porok je bilo v zadnjih 10 letih (1833–1843) povprečno po 8 letno. Več zakoncev slavi zlato poroko. Ljudje umirajo samo zavaljo navadnih bolezni. Ena tretjina umrlih je otrok od 1. do 10. leta, ena tretjina prebivalcev doseže starost 70–80 let in čez. Ljudje živijo preprosto, ker so revni, ne uživajo močnih vin in žganih pijač. Od ustanovitve župnije, to je v 60 letih (1785–1845), je umrlo 44 oseb v starosti od 80–86 let, 9 oseb v starosti 86–90 let, 19 oseb v starosti 90–94 let, 4 osebe v starosti 98 let, 6 oseb v starosti 100 let, ena oseba v starosti 108, in ena v starosti 110 let.

Postava in značaj. — Moški in ženske so precej velike in močne postave. Glavna poteza njihovega značaja je ravnodušnost do dobrega in slabega. Radi se ukvarjajo z živino, so nekoliko dobička željni. Zato mladi moški radi tu in tam tihotapijo tobak.⁸ Starejši so zelo trmasti in nepokorni do predstojnikov. Menijo, da dajatve niso božja in cesarjeva ustanova, da marveč vse obdrži gospoda, ki jih izterjuje. Posebno starejši se v tej stvari ne dajo podučiti. Mlajši so nekoliko uvidevnejši. Starejši še precej verjamejo v čarovnice in strahove (II).

Zdravstvo. — V bolezni se ljudje zatekajo k okrajnemu zdravniku na Planini. Tam je tudi babica (II).

Socialno skrbstvo. — V župniji ni podporne ustanove. Župljani sami oskrbujejo župnijske reveže.⁹ Denar, ki se nabere pri darovanju o veliki noči in božiču, se takoj razdeli med potrebne (I., tudi II).

Preživljanje. — Ljudje se preživljajo samo s poljedelstvom in živinorejo. Izdatke krijejo z iztržkom za živino in za nekaj pšenice in ovsa. Tu le redko uspe dvojna setev. Dobro je samo, da zemljišča še niso tako razdrobljena kakor marsikje drugod. Kmetje imajo posebne njive za ozimino in posebne za jaro žito. Zemlja je večidel ilovnata in jo je treba gnojiti, da rodi. V glavnem sejejo pšenico, rž in oves, pa malokdaj dobe seme povrnjeno. Ovsu je včasih malo več. Ajda obilno pljenja, če jeseni ni prezgodnje slane. Sejejo jo že

7. Velja tudi za naš čas!

8. Bližina hrvaške meje (Sotla!) je bila za tihotapljenje kaj ugodna.

9. Skromno socialno skrbstvo je nudila že tedaj oblastveno zaukazana ustanova za siromake (Armeninstitut). V Dobjem so to urejali kar sami med seboj.

okoli 12. julija, a slana se pokaže dostikrat že sredi septembra. Sadja in vina ne pridelajo dosti. Zaradi visoke lege je kraj večidel izpostavljen vetrovom. Izjema je občina Parji dol, kjer je tudi več sadja in vina in se tudi čebele bolje obnesejo (II).

Živinoreja. — Konj tukaj ni dosti in so majhne pasme. Boljše je govedo, posebno pitani voli se lahko kosajo s planinskimi. Precej je lepih prašičev. Od ovac uspeva samo mala črna pasma.¹⁰ Kmet si iz ovčje volne sam pripravi sukno za vsakdanjo rabo. Očitno pa je opaziti, da živina v tistih vaseh bolje uspeva, koder je tako imenovana občinska zemlja že razdeljena, kakor pa tam, kjer vasi zavoljo zanikrnosti dominijev še zdaj trpijo pod bremenom nerazdeljene občinske zemlje.¹¹ Takih vasi je v tej župniji še mnogo (II).

Gozdno gospodarstvo. — Gozdovi so razdeljeni na majhne kose in so last podložnikov. Le-ti jih ne oskrbujejo po gozdarskih predpisih in ne kaže, da se bo stanje kaj izboljšalo. V nekaj letih bo primanjkovalo drv in stavbnega lesa¹² (II).

Lov in ribolov. — Lov in ribolov si delita gosposčina Planina in c.kr. državna gosposčina Jurklošter.¹³ Razen zajcev, lisic, jerebic in kljunačev v teh revirjih druge divjačine ni. V potokih so krapi in belice (II).

Prehrana. — Navadna prehrana so stročnice, krompir, repa in korenje, zelje in močnate jedi ob svetkih in petkih. Po furežu ostane le malo mesa za čez leto. Samo tisti dan, ko vozijo gnoj za praho, kamor bodo sejali ajdo, si privoščijo nekaj mesa in obilnejši jedilnik (II).

Obleka. — Mladina hoče biti ob nedeljah in praznikih po mestno oblečena.¹⁴ Ob delavnikih hodi seveda mlado in staro v raztrganih oblekah okoli. Tako je po vsej župniji (II).

Jezik. — Ljudje govorijo samo slovensko. Jezik je večidel tisti, ki ga zdaj pišejo kranjske „Novice“.¹⁵ Pregovore jemljejo največkrat iz narave (II).

Šolstvo. — Šole tukaj ni, samo župnik enkrat na teden, ob nedeljah, poučuje otroke v materinščini, krščanskem nauku, branju in pisanju in nekoliko računanju. Tisti, ki se hočejo več naučiti, obiskujejo eno uro hoda oddaljeno trivialno šolo na Planini (I).

Zabava. — Glavna zabava tukajšnjih prebivalcev je poleti ta, da hodijo na žegnanja po sosednjih župnijah in na božja pota. Ko se vračajo, ne gredo kar mimo gostilnic in točilnic. Pozimi je glavna zabava furež (Vorosch), ko koljejo prešiče. Tedaj se s sosedi več dni zapored mastijo, se nacejajo z vinom in pojo. — Tako je tudi ob ženitovanjih. Pri tem

10. O ovcah ni danes v kraju ne spomina ne sledu.

11. „Gmajno“ so bili začeli deliti med podložnike. Za marsikaterega je bilo to dobrodošlo, ker je svoj del lahko smotno uporabil za svoje potrebe.

12. Skrb za gozdove je že stara. Vendar se Lukančeva napoved k sreči ni uresničila. Kraj ima še lepe gozdove.

13. Sosednja „c.kr. državna gosposčina Jurklošter (Gayrach)“ je nastala z razpustom jezuitskega reda pod Jožefom II. 1773.

14. Mislim, da je pred nami najstarejše poročilo (1846) o opuščanju stare noše, ki ima tem večjo težo, ker izhaja iz odmaknjenega področja!

15. Lukanc je bil očitno zaveden Slovenec in naročnik „Novic“.

nimajo druge godbe razen citer, da ob njih plešejo. Ob ženitovanju pač najamejo drugačno godbo, največkrat pihala. Posebnost pri ženitovanju je, da med svati, ko gredo k poroki, ni drugih žensk razen neveste, družice in tako imenovane „vodilje“, medtem ko je moških deset ali dvajset. — Pri krstih nimajo posebnih šeg, pač pa pri pogrebih, ko priredijo sedmino, pri kateri molijo za rajnega. — O veliki noči prineseo nekaj prekajenega mesa, kruha, jajc in hrena k blagoslovu v župnijsko cerkev. Verujejo, da bo tisti, ki ob enaki razdalji prej prihiti domov, svoje delo v tistem letu opravil o pravem času (II).

Petje. — Imajo pesmi, ki navadno sodijo (dazu passend) k njihovim praznikom in imajo lepe napeve (schöne Composition), več nabožnih kakor posvetnih. Pri petju se odlikujeta oba spola (II).

Plesi. — Plešejo večinoma nemški ples in štajeriš, a tudi galop (kolop) in novi bavorski (neubaierisch) ples nista neznana. Seveda jim v majhnih hišah manjka prostora. Godbo smo že omenili (II).

Zusammenfassung

MARIA DOBJE UM 1840–50

Verf. versucht anhand archivalischer Angaben aus der „Göthschen Serie“ 1843 und 1846 (Steierm. Landesarchiv in Graz) eine topographische Darstellung der Ortschaft Dobje in der Untersteiermark für die Zeit 1840–50 auszuarbeiten, wobei er die vorhandenen Angaben in thematischen Absätzen auswertet.